

УДК 811.162.1'243:37.091.3
DOI: 10.30970/sls.2024.0.4837

NAUCZANIE STRONY BIERNEJ W PROCESIE GLOTTODYDAKTYCZNYM – PROBLEMY I ROZWIĄZANIA

Bartłomiej MALISZEWSKI

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pl. M. Curie-Skłodowskiej, 5, Lublin, 20-031 (Polska)
Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców
ul. Weteranów, 18, Lublin, 20-038
ORCID: 0000 0002-3813-3971
e-mail: bartlomiej.maliszewski@mail.umcs.pl

W artykule podjęto problem wprowadzania strony biernej w procesie nauczania j.pjo. Przeanalizowano miejsce tego zagadnienia w programach dydaktycznych, wskazano typowe błędy popełniane tu przez wschodnich Słowian oraz przedstawiono działania służące utrwalaniu poprawnych form. Przedmiotem analizy i metodycznych komentarzy stały się ćwiczenia zawarte w popularnym podręczniku *Hurra!!! Po polsku 2* oraz zbiorze zadań *Gramatyka z kulturą. Przez osoby*. W końcowej części artykułu zaprezentowano argumenty przemawiające za wcześniejszym wprowadzaniem strony biernej (już na poziomie A2) w pracy z grupami słowiańskojęzycznymi.

Słowa kluczowe: język polski jako obcy, glottodydaktyka, metodyka, gramatyka, imiesłowy przymiotnikowe bierne, strona bierna.

1. Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób nauczać strony biernej w procesie glottodydaktycznym. Przedmiotem uwagi są stawiane tu wymagania programowe oraz błędy, które często towarzyszą ich opanowywaniu, a w dalszej kolejności podlegają zaprezentowaniu rozwiązania metodyczne, które znajdują zastosowanie w wybranych seriach ćwiczeń gramatycznych. Ich pierwszym źródłem jest popularny podręcznik *Hurra!!! Po polsku 2* (przeznaczony dla osób, które uczą się języka polskiego na poziomie A2), a drugie źródło to zbiór zadań *Gramatyka z kulturą. Przez osoby* (adresowany głównie do osób ukraińskojęzycznych uczących się języka polskiego na poziomie B1)¹. Omawianiu poszczególnych ćwiczeń towarzyszą metodyczne komentarze, które mają służyć zwiększaniu efektywności nauczania strony biernej w procesie glottodydaktycznym przy jednoczesnym rozwoju kompetencji leksykalnej i kulturowej.

¹ Zbiór ćwiczeń *Gramatyka z kulturą. Przez osoby* został sfinansowany przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej jako część projektu *Gramatyka z kulturą – webinaria i zadania* zrealizowanego w ramach programu *Promocja języka polskiego NAWA*.

2. Miejsce strony biernej w procesie nauczania języka polskiego

Używane w polszczyźnie formy strony biernej są bardziej typowe dla tekstów urzędowych lub naukowych niż języka codziennego – powiemy raczej: *Oglądamy film.*, a nie: *Film jest przez nas oglądany*. Nie dziwi więc to, że w *Programach nauczania języka polskiego jako obcego* formy strony biernej pojawiają się dość późno, gdyż dopiero na poziomie B2 (Janowska i in., 2011, s. 114)², ale to zagadnienie gramatyczne nie wydaje się na tyle złożone, żeby nie można było go wprowadzać na niższych poziomach znajomości języka. Zwłaszcza w grupach osób słowiańskojęzycznych, które szybciej uczą się polskiego, warto nieco rozbudowywać program unikając oczywiście nadmiaru informacji i nie narzucając zbyt szybkiego tempa nauki. Należy więc docenić to, że w popularnym podręczniku *Hurra!!! Po polsku 2* (wydanie poprawione z roku 2023), przeznaczonym na poziom A2, jest uwzględniona strona bierna, której obecność oraz sposób wprowadzenia wpłynęły na treść *Gramatyki z kulturą. Przez osoby*.

3. Nauczanie strony biernej w podręczniku *Hurra!!! Po polsku 2*

Zgodnie z regułami nauczania gramatyki punktem wyjścia staje się prezentacja nowych form w określonych sytuacjach komunikacyjnych (słuchanych lub czytanych wypowiedziach). Kolejnym etapem jest objaśnianie reguł – można się tu posługiwać metodą indukcyjną, skłaniając uczących się do odkrywania zasad gramatycznych bądź metodą dedukcyjną, podając gotowe reguły. Następną rzeczą stanowi seria ćwiczeń gramatycznych, które mają służyć utrwalaniu znajomości poszczególnych form oraz zasad ich tworzenia. Końcowy etap polega na tym, by skłaniać uczących się do używania nowo poznanych konstrukcji w samodzielnie kreowanych wypowiedziach. Przy wprowadzaniu nowych zagadnień istotna jest dbałość o atrakcyjność tematów oraz związanych z nimi ćwiczeń, aby aktywizować uwagę uczących się i wykorzystywać naukę języka polskiego do przekazywania wiedzy o świecie oraz promowania polskiej kultury. Należy także mieć na względzie odpowiednią segmentację materiału i stopniowanie trudności kolejnych zadań³.

Ów sposób nauczania gramatyki jest od lat popularyzowany w podręczniku *Hurra!!! Po polsku* i obejmuje też sposób wprowadzania strony biernej. Podlega ona zaprezentowaniu w drugiej części podręcznika na stronach lekcji 12. poświęconej odkryciom oraz wynalazkom, a ów temat odznacza się czterema istotnymi walorami. Po pierwsze, odnosi się do tego, co bliskie i znane odbiorcom, sprzyjając wzbudzaniu ich zainteresowania. Po drugie, odznacza się dużą różnorodnością wątków (do kategorii odkryć i wynalazków przynależy bowiem konkretne słownictwo z wielu dziedzin życia codziennego). Po trzecie, podejmowany temat pozwala rozwijać kompetencję kulturową odbiorców poprzez przybliżanie historii wybranych obiektów oraz związanych z nimi postaci. Po czwarte, koncentruje uwagę właśnie na obiektach i wytworach działań, co dobrze służy stosowaniu form strony biernej (coś zostało przez kogoś odkryte, wymyślone, wynalezione, wyprodukowane itd.).

² Podawanymi tu przykładami są zdania: *Dziecko jest kąpane przez matkę. Dziecko zostało wykąpane przez matkę*. (Janowska i in., 2011, s. 114). Na kolejnych poziomach nauczania zwraca się też uwagę na konieczność odróżniania strony biernej: *Hurtownia została zamknięta (przez kierownika)* od konstrukcji stanowych z imiesłowem przymiotnikowym biernym: *Hurtownia była zamknięta (od soboty)* (Janowska i in., 2011, s. 150, 186). Podobnie i w załączniku do *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 lutego 2016 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego* wymóg znajomości strony biernej pojawia się na wyższych poziomach nauczania (B2, C1, C2).

³ Na temat sposobów rozwijania kompetencji gramatycznej – zob. m.in. Komorowska, 1993, s. 117–128; Seretny, Lipińska, 2005, s. 111–133; Jasińska, 2016; Gębał, Miodunka, 2020, s. 228–250; Maliszewski, 2021; Karolczuk, 2022; Andrzejewska, 2024, s. 35–60.

Należy tu również docenić przemyślaną segmentację materiału gramatycznego. Przedmiotem początkowych ćwiczeń są imiesłowy przymiotnikowe bierne, których formy o różnych zakończeniach i rodzajach (m.in. *odkryty, zrobiony, wybrana*) należy wstawić do odpowiednich nagłówków. Kolejnym zadaniem jest wypisanie bezokoliczników, od których pochodzą dane imiesłowy, dzięki czemu – poprzez zastosowanie metody indukcyjnej – można angażować uwagę odbiorców i pozwalać im odkrywać proste reguły, których wskaźnikiem są kolejne przykłady. Następnie odbiorcy mają zamienić imiesłowowe nagłówki na zdania, a w jednym z następnych ćwiczeń – przekształcić konstrukcje zdaniowe na nagłówki z użyciem imiesłów przymiotnikowych biernych, tworząc dane formy oraz uzgadniając ich rodzaj z poszczególnymi rzeczownikami,

Po krótkiej serii tych ćwiczeń jest przedstawiana struktura strony biernej (na przykładzie dwóch zdań, które – odnosząc się do tego samego obiektu działań – różnią się aspektem orzeczenia):

STRONA BIERNA aspekt niedokonany Mieszkańcy Warszawy budowali Pałac Kultury i Nauki w latach 1952 – 1955. Pałac Kultury i Nauki był budowany w latach 1952 – 1955. być + imiesłów przymiotnikowy bierny od czasowników niedokonanych* *ale może też być od czasowników dokonanych	UWAGA! <table> <tr><td>ja</td><td>przeze mnie</td></tr> <tr><td>ty</td><td>przez ciebie</td></tr> <tr><td>on</td><td>przez niego</td></tr> <tr><td>ona</td><td>przez nią</td></tr> <tr><td>ono</td><td>przez nie</td></tr> <tr><td>my</td><td>przez nas</td></tr> <tr><td>wy</td><td>przez was</td></tr> <tr><td>oni</td><td>przez nich</td></tr> <tr><td>one</td><td>przez nie</td></tr> </table>	ja	przeze mnie	ty	przez ciebie	on	przez niego	ona	przez nią	ono	przez nie	my	przez nas	wy	przez was	oni	przez nich	one	przez nie
ja	przeze mnie																		
ty	przez ciebie																		
on	przez niego																		
ona	przez nią																		
ono	przez nie																		
my	przez nas																		
wy	przez was																		
oni	przez nich																		
one	przez nie																		
STRONA BIERNA aspekt dokonany Mieszkańcy Warszawy zbudowali Pałac Kultury i Nauki w 1955 roku. Pałac Kultury i Nauki został zbudowany w 1955 roku. zostać + imiesłów przymiotnikowy bierny od czasowników dokonanych	Kolumb odkrył Amerykę. Ameryka została odkryta przez Kolumba. (<i>biernik</i>)																		

Dixon i Jasińska, 2023, s. 104.

Pogrubione komponenty zwracają uwagę odbiorcy, sygnalizując ważność kategorii aspektu oraz odmienne sposoby tworzenia strony biernej, a podawane przykłady nie tylko dobrze ilustrują różnicę pomiędzy aspektami czasowników (trwaniem czynności i jej zakończeniem), ale i rozwijają wiedzę o polskiej kulturze.

Przykłady zdań w stronie biernej nie są jednak kompletne, gdyż nie mają dopełnienia, którym stałyby się podmiot ze zdania w stronie czynnej. Dzięki redukcji tego członu można stopniowo przekazywać informację na temat reguł tworzenia strony biernej i koncentrować uwagę na samym aspekcie, ale przebudowaniu powinna jednak podlegać cała struktura zdania i zmieniająca się hierarchia jego składników.

Ów drugi komponent strony biernej, obejmujący dopełnienie, zostaje wyszczególniony w sąsiedniej tabelce, która pozwala przypomnieć biernikowe formy zaimków osobowych. Zamieszczone poniżej stwierdzenia: *Kolumb odkrył Amerykę. – Ameryka została odkryta przez Kolumba.* stanowią ilustrację działań wykonywanych przy transformacji zdań strony czynnej na zdania strony biernej, a lapidarność danych asercji oraz ich prostota dobrze służy celom mnemotechnicznym i ma także ten walor, że pozwala ukazywać zasady tworzenia strony biernej jako niezbyt złożoną rzecz.

W dalszych ćwiczeniach o rosnącym stopniu trudności zadaniem odbiorcy staje się dobór konstrukcji z odpowiednim czasownikiem posiłkowym (*być* albo *zostać*), a następnie transformacja zdań ze strony czynnej na bierną, co służy utrwalaniu reguł, sprawdzaniu ich

znajomości, a także przekazywaniu informacji na temat odkryć i wynalazków, o których jest mowa w przekształcanych konstrukcjach. W dalszej części lekcji są zaś prezentowane i ćwiczone formy bezosobowe zakończone na *–no* i *–to*.

Podsumowując sposób wprowadzania strony biernej w podręczniku *Hurra!!! Po polsku 2*, należy więc docenić powiązanie tego zagadnienia gramatycznego z ciekawym tematem i promocją polskiej kultury. Zwraca też uwagę przemyślana segmentacja wprowadzanego materiału oraz rosnący poziom trudności kolejnych ćwiczeń. Tym samym odbiorca może stopniowo opanowywać kolejne elementy, by w końcowej fazie lekcji dać wyraz umiejętności tworzenia zdań w stronie biernej.

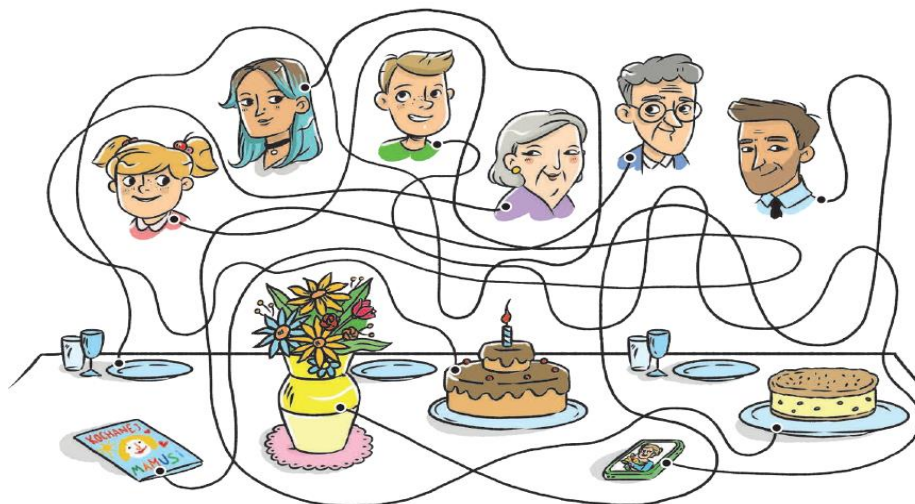
4. Nauczanie strony biernej w *Gramatyce z kulturą. Przez osoby*

W *Gramatyce z kulturą. Przez osoby* sposób nauczania omawianego zagadnienia przebiega w podobny sposób jak w podręczniku *Hurra!!! Po polsku 2*, obejmując etap prezentacji i tworzenia imiesłowów przymiotnikowych biernych oraz zdań w stronie biernej. Niemniej w związku z tym, że *Gramatyka z kulturą* jest przeznaczona głównie dla wschodnich Słowian, którzy uczą się języka polskiego na poziomie B1, ćwiczenia są bardziej rozbudowane, zasób używanego słownictwa odznacza się różnorodnością i dużą wagę przywiązuje się do tych form, które stanowią częsty przedmiot interferencji ze wschodnich języków słowiańskich.

Przedstawianiu imiesłowów przymiotnikowych służą krótkie napisy, z którymi osoby przebywające w Polsce, mogą się zetknąć w życiu codziennym (m.in. *obiekt monitorowany, wstęp wzbroniony, spektakl odwołany, liczba miejsc ograniczona, zamknięte, świeżo malowane*). Zadaniem odbiorcy staje się wskazanie odpowiedzi, co znaczą dane komunikaty, lecz ich główną funkcją staje się wprowadzenie w temat imiesłowów przymiotnikowych biernych. W kolejnych ćwiczeniach, sprawdzających znajomość słownictwa, są one przedmiotem dalszych prezentacji. Uczący się łączą znane słowa z ich krótkimi definicjami, które składają się z omawianych imiesłowów, np.: *włączona, wyciszona, zajęta, rozładowana* (komórka), *kupowana na pocztę, otwierana i zamykana* (koperta), rozwiązują krzyżówkę, której hasła opierają się na ćwiczonych formach, np.: *pięknie napisany i recytowany, czasem rymowany* (wiersz), wybierają odpowiedni wariant imiesłowowej odpowiedzi, np. *Telefon jest a) zapracowany b) zajęty*, a następnie uzupełniają prosty wierszyk, którego rymy opierają się na imiesłowach, dzięki czemu można skupić uwagę odbiorcy na ich odmiennych zakończeniach: *–any, –ony, –ty*. Po tej dość rozbudowanej fazie prezentacji są podawane reguły tworzenia danych form, a kolejne ćwiczenia polegają na ich samodzielnym konstruowaniu i uzupełnianiu nimi krótkich tekstów.

Rozdział poświęcony stronie biernej pozwala ponownie zaprezentować znane już imiesłowy, a zarazem przypomnieć pary aspektowe czasowników, a także rzeczownikowe, przymiotnikowe i zaimkowe formy biernika liczby pojedynczej oraz mnogiej. Początkowe ćwiczenie, które wprowadza w temat strony biernej, polega na łączeniu postaci z obiektami ich działań oraz udzielaniu odpowiedzi na pytanie: *Co przez kogo zostało zrobione?*

1a Przez kogo to zostało zrobione? Połącz kolumny na podstawie obrazków.

0	Laurka została narysowana	A	przez mnie.	0	F
1	Stół został nakryty	B	przez dziadka.	1	
2	Tort został zrobiony	C	przez tatę.	2	
3	Sernik został upieczony	D	przez babcię.	3	
4	Największy bukiet został wręczony	E	przez starszą siostrę.	4	
5	Zdjęcia były robione	F	przez młodszą siostrę.	5	

Maliszewski, 2023, s. 203.

Rysunek, który w dwóch rzędach umiejscawia osoby oraz przedmioty, jest wskaźnikiem ich hierarchii – wykonawcy czynności górują bowiem nad obiektami (wytworami działań), lecz umiejscowione w tabelce człony zdaniowe odwracają ów porządek. To świat obiektów zostaje wysunięty na pierwszy plan, zajmując miejsca podmiotów, a o wykonawcach czynności jest mowa w dalszych częściach łączonych zdań. Tym samym zostaje ukazana charakterystyczna dla strony biernej zmiana hierarchii i można też dostrzec dwukierunkowość rozrysowanych połączeń (od postaci do obiektów – od obiektów do postaci).

Zasób łączonych grup wyrazowych odznacza się schematycznością konstrukcji, lecz przedstawiane w nich formy nie są jednolite. W ostatnim zdaniu nie pojawia się już czasownik posiłkowy *zostać*, ale *być*, co prowokuje do refleksji, skąd wynika ta zmiana. Uwzględniono też różne formy imiesłowów, choć przeważają te, które są zakończone na *-ony* (*zrobiony*, *robiony*, *upieczony*, *wręczony*). Kolejne części zdań wskazują potrzebę używania przyimka *przez*, wymóg dodawania do niego końcówki *-e* w połączeniu z zaimkiem 1. os. l. poj. (*przez mnie*) oraz prezentują formy łączącego się z nim przypadka.

W dalszej kolejności są przedstawiane zasady tworzenia strony biernej, poczynając od tego, co najogólniejsze i najważniejsze (przekształcenie struktury zdania), a skończywszy na detalach (dobór czasownika posiłkowego oraz konstrukcja dopełnienia). Aktywizowaniu uwagi odbiorcy oraz lepszemu wyjaśnianiu poszczególnych zasad służy tu seria trzech rysunków. Pierwszy z nich ilustruje zachodzącą zmianę hierarchii oraz zmianę pozycji agensa:

Maliszewski, 2023, s. 204.

Na pierwszym rysunku światło pada na ucznia, w drugim – na książkę, a zmiana położenia fotela obrotowego staje się metaforą czasowników przechodnich oraz dokonywanej transformacji struktury zdaniowej⁴.

Drugi rysunek ilustruje jeszcze różnicę między aspektem niedokonanym a dokonanym, a zadaniem odbiorcy staje się uzupełnienie zdań w stronie biernej (na podstawie uprzednio podanych informacji):

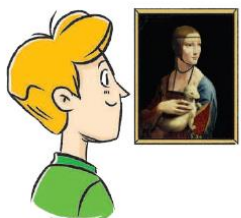
Maliszewski, 2023, s. 204.

Rysunki po raz kolejny obrazują zmianę hierarchii – przy zdaniu w stronie czynnej to wykonawczyni czynności znajduje na pierwszym planie, a przy konstrukcji w stronie biernej to obraz dominuje swoją wielkością i zajmuje miejsce, w którym wcześniej widniał agens. Obie pary rysunków ilustrują przy tym różnicę pomiędzy niezakończonym i zakończonym działaniem, kierując uwagę odbiorcy na ważność tego rozróżnienia przy tworzeniu strony biernej i doborze właściwego czasownika posiłkowego.

Przedmiotem dalszych objaśnień jest sposób konstruowania dopełnienia strony biernej. W polszczyźnie wschodnich Słowian bywa używany narzędnik sprawcy (np. *obraz namalowany mną* – zob. Krawczuk, 2006, s. 151), więc ważne jest to, żeby zwrócić uwagę na konieczność używania przyimka *przez(e)* wraz z biemnikiem i wykorzystać okazję, by przypomnieć formy tego przypadku, który przysparza problemów zwłaszcza przy liczbie mnogiej.

⁴ Na temat funkcji obrazów w wyjaśnianiu zagadnień gramatycznych – zob. Andrzejewska, 2024.

Trzeci rysunek – wraz z poprzedzającą go informacją – dotyczy właśnie wykonawców czynności i kłopotliwej kategorii rodzaju (nie)męskoosobowego oraz związanych z nią form biernika tych rzeczowników, które oznaczają istoty żywe:

Obraz jest oglądany **przez turystów**.
(rodzaj ONI: biernik = dopełniacz)

Obraz jest oglądany³.
(rodzaj ONE: biernik = mianownik)

Maliszewski, 2023, s. 204.

Zadanie odbiorcy, który ma dokończyć drugą część zdania (*Obraz jest oglądany... przez turystki.*), jest pozornie proste, ale w istocie wymaga dużej rozważliwości i wykazania się dobrą znajomością polskiej gramatyki. Wschodni Słowianie są tu bowiem narażeni na dwie interferencje: składniową i fleksyjną. Pierwsza dotyczy błędu wynikającego z użycia narzędnika sprawcy (**Obraz jest oglądany turystkami.*). Uczący się, którzy unikną pokusy posłużenia się tą konstrukcją i użyją wymaganego przyimka *przez*, muszą zaś uważać na formę biernika. Jak bowiem świadczą zwięzłe informacje pod zdaniami, użycie formy równej dopełniaczowi ogranicza się tu do rodzaju męskoosobowego, a wschodni Słowianie, którzy uczą się polskiego, kierują się regułami fleksyjnymi własnego języka i posługują się biernikiem równym dopełniaczowi w odniesieniu do wszelkich rzeczowników oznaczających istoty żywe, np. **mam kotów*, **patrzyli na dziewczyn*, **mają małych dzieci*, **lubię zwierząt* (zob. m.in. Krawczuk, 2013, s. 57; Maliszewski, 2014, s. 223). Stosunkowo proste uzupełnienie zdania konstrukcją: *przez turystki* świadczy więc o znajomości wymaganej zasady (choć z uwagi na pojawiające się wahania w doborze danej konstrukcji oraz pytania do nauczyciela, czy na pewno tak jest poprawnie, trudno tu jeszcze mówić o dobrym opanowaniu reguł gramatycznych).

W dalszej części pojawiają się ćwiczenia, które służą sprawdzaniu i utrwalaniu znajomości reguł, różniąc się stopniem trudności. Wzorem podręcznika *Hurra!!! Po polsku 2* pierwsze ćwiczenie polega na doborze właściwego czasownika posiłkowego oraz zaprezentowaniu struktury zdań w stronie biernej:

3 Być czy zostać? Które formy będą przez Ciebie wybierane? Które formy zostaną przez Ciebie wybrane?

Ona: Czy wiesz, w jakich latach (był, został)⁰ budowany Teatr Wielki w Warszawie?

On: Nie pamiętam dokładnych dat, ale wiem, że teatr (był, został)¹ zaprojektowany przez włoskiego architekta – Antonio Corazziego i (był, został)² zbudowany w pierwszej połowie XIX wieku.

Ona: To i tak dużo wiesz!

On: No, pewnie! W szkole często (byłem, zostałem)³ chwalony przez swoje nauczycielki.

Ona: A czy (byłeś, zostałeś)⁴ przez nie zapraszany do udziału w konkursach i olimpiadach?

On: Tak, ale się nie zgłaszałem, bo to dla mnie za duży stres.

Maliszewski, 2023, s. 205.

Parafraza hamletowskiego hasła: *Być albo nie być* odnosi się tu do wyboru właściwego czasownika, służąc celom mnemotechnicznym, a także współgrając z tematem ćwiczenia, w którym jest mowa o teatrze.

W dalszej kolejności zadaniem odbiorcy staje się uzupełnianie zdań w stronie biernej odpowiednią formą czasownika *zostać* wraz z utworzonym imiesłowem:

4 Jak zamienić stronę czynną na bierną? Czy to ćwiczenie zostanie przez Ciebie dobrze zrobione?

	Mikołaj Kopernik <u>ogłosił</u> ⁰ teorię heliocentryczną. Teoria heliocentryczna <u>została ogłoszona</u> ⁰ przez Mikołaja Kopernika.	1543 r.
	Fryderyk Chopin <u>skomponował</u> ¹ „Etiudę rewolucyjną”. „Etiuda rewolucyjna” ¹ przez Fryderyka Chopina.	1831 r.
	Ignacy Łukasiewicz <u>wynalazł</u> ² lampę naftową. Lampa naftowa ² przez Ignacego Łukasiewicza.	1853 r.

Maliszewski, 2023, s. 205, (fragment ćwiczenia).

Tym samym można sprawdzić znajomość imiesłowów (zarówno tych łatwiejszych: *skomponować* – *skomponowany*, jak i trudniejszych: *wynaleźć* – *wynaleziony*), a zarazem zaprezentować ich użycie w zdaniach strony biernej.

Kolejne ćwiczenie, które odnosi się do znanych zabytków, wymaga posłużenia się odpowiednim czasownikiem posiłkowym i utworzenia imiesłowu od podanego bezokolicznika:

5a Czy te luki zostaną przez Ciebie dobrze uzupełnione? Uważaj na czas i aspekt!

Kraków – jak każde miasto – ma swoje tajemnice, które jeszcze przez nikogo nie**zostały odkryte**..... (odkryć)⁰, ale pewne fakty**są powtarzane**.....⁰ (powtarzać)⁰ chyba przez wszystkich nauczycieli polskiej historii. Każdy, kto się nią interesuje, pewnie słyszał o tym, że Akademia Krakowska, która teraz (znać)¹ jako Uniwersytet Jagielloński, ma bardzo długą historię. Ta uczelnia (założyć)² już w XIV wieku przez króla Kazimierza Wielkiego i do dziś (doceniać)³ przez ludzi nauki.

Maliszewski, 2023, s. 206, (fragment ćwiczenia).

W odróżnieniu od poprzednich ćwiczeń, które opierały się na prostych konstrukcjach zdaniowych (użytych w dialogu i krótkim kalendarium), to zadanie opiera się na tekście o bardziej złożonych konstrukcjach składniowych, a dalszemu utrwalaniu znajomości strony biernej oraz sprawdzaniu stopnia zapamiętania przekazanych informacji służy seria obrazków:

5b Co możesz powiedzieć o tych obiektach?

Maliszewski, 2023, s. 206.

Zadaniem odbiorcy staje się rozpoznanie obiektów, o których była mowa oraz podanie informacji na ich temat wraz z użyciem strony biernej. To ćwiczenie nie jest proste, lecz w wypadku napotykanym problemów można odnieść się do tekstu, odnajdując i odczytując poszczególne zdania.

Kolejne (i już ostatnie) ćwiczenie wymaga najwięcej wysiłku, gdyż zadaniem odbiorcy staje się transformacja zdań ze strony czynnej na stronę bierną – należy więc uwzględnić nowy podmiot, użyć odpowiedniego czasownika posiłkowego, utworzyć imiesłów oraz posłużyć się właściwie skonstruowanym dopełnieniem:

6 Czy to ćwiczenie zostanie przez Ciebie dobrze zrobione?

0. Dyrekcja naszego liceum ogłosiła konkurs historyczny.

Konkurs historyczny *został ogłoszony przez dyrekcję* naszego liceum.

Uczniowie i uczennice z różnych klas wysyłali zgłoszenia.

Zgłoszenia *były wysyłane przez uczniów i uczennice* z różnych klas.

1. Także i ja wypełniłem odpowiedni formularz.

Odpowiedni formularz

2. Nauczycielki historii przygotowały długą listę pytań.

Długa lista pytań historii.

3. One także sprawdzały nasze odpowiedzi.

Nasze odpowiedzi

4. Nie mogłem się doczekać, aż organizatorki konkursu ogłoszą wyniki.

Nie mogłem się doczekać, aż wyniki konkursu.

5. Główną nagrodę zdobyła moja koleżanka z klasy.

Główna nagroda z klasy.

6. A ja zająłem drugie miejsce!

A drugie miejsce !

Maliszewski, 2023, s. 206.

Odbiorcy muszą tu uważać na zmieniający się aspekt (w zdaniu nr 3 pojawia się forma niedokonana) i czas (w zdaniu nr 4 zostaje użyty czas przyszły), dobierając odpowiedni czasownik posiłkowy. Przy tworzeniu imiesłowów powinni się wykazać znajomością ich różnorodnych form (*wypełniony, przygotowany, zdobyty, zajęty*), a przy konstruowaniu dopełnienia nie mogą zapominać o przyimku *przez*, dodając do niego właściwe formy biernika liczby pojedynczej oraz mnogiej (uczący się muszą też uważać na rzeczowniki, które odnoszą się do istot żywych, przynależąc do rodzaju niemęskoosobowego – *nauczycielki, organizatorki*). Tym samym stosunkowo krótkie ćwiczenie staje się dobrym sprawdzianem czynionych postępów i wskazówką, które elementy strony biernej zostały już dobrze opanowane, a które wymagają dalszych ćwiczeń.

Tekst będący osnową powyższego zadania ma także tę zaletę, że może stać się przedmiotem adaptacji odwołujących się do realnych wydarzeń, w których biorą udział konkretni odbiorcy. Podczas kursów języka polskiego często są bowiem organizowane konkursy, a ich struktura (ogłoszenie regulaminu, wysyłanie zgłoszeń, zadawanie pytań, udzielanie odpowiedzi, podawanie wyników, wręczanie nagród) dostarcza zasobu podobnych zdań do transformacji.

Jak można zauważyć, ćwiczenia, które służą utrwalaniu strony biernej i sprawdzaniu jej znajomości, obejmują kolejne aspekty podejmowanego zagadnienia – dobór czasownika posiłkowego, tworzenie (już uprzednio ćwiczonych) imiesłowów oraz konstruowanie dopełnienia z użyciem przyimka i form biernika. Zgodnie z tytułem *Gramatyka z kulturą* rozwijaniu kompetencji gramatycznej towarzyszy przekazywanie wiedzy kulturowej (na temat osiągnięć polskich uczonych oraz wybranych zabytków – Teatru Wielkiego w Warszawie oraz turystycznych atrakcji Krakowa), choć nie brakuje i innych tematów, które odwołują się do tego, co bliskie młodym odbiorcom (uroczystości rodzinne, szkolne konkursy).

5. Podsumowanie

Z jednej strony w obecnych programach nauczania znajomość strony biernej jest wymagana od poziomu B2 (Janowska i in., 2011), a z drugiej strony ćwiczenia poświęcone stronie biernej odnajdujemy w popularnym podręczniku *Hurra!!! Po polsku 2* przeznaczonym dla osób, które uczą się języka polskiego na poziomie A2. Zależnie od potrzeb, oczekiwań oraz umiejętności uczących się można wprowadzać stronę bierną już na tym etapie kształcenia językowego, dbając o atrakcyjność ćwiczeń, przejrzystość reguł, przemyślaną segmentację materiału oraz odpowiednio dopasowany stopień trudności.

Choć strona bierna nie jest często używana w naszej mowie codziennej, to jednak – jak świadczy praktyka lektorska – staje się przydatna przy podejmowaniu szerokiego zasobu tematów. Wschodni Słowianie, którzy uczą się języka polskiego na poziomie A2/B1, starają się np. wyjaśnić przez kogo zostały namalowane obrazy, które wiszą w ich pokojach, przy przekazywaniu informacji o swoim mieście usiłują powiedzieć przez kogo zostały zbudowane (i zniszczone) poszczególne zabytki, a przy tworzeniu recenzji chcą napisać o tym, że dany film jest chętnie oglądany przez dzieci i dorosłych. Wskazaną rzeczą staje się wprowadzenie strony biernej, by umożliwić uczącym się poprawne sformułowanie takich zdań (bez używania narzędzia sprawcy).

Ćwiczenia poświęcone stronie biernej mają także tę zaletę, że dostarczają okazji do powtórzenia innych zagadnień gramatycznych, do których należą:

- formy mianownika l. mn. zaimków, przymiotników i rzeczowników rodzaju niemęsko- i męskoosobowego (przy prezentacji zdań w stronie czynnej bądź przy transformacji strony biernej na czynną),
- formy biernika l. poj. i l. mn. (przy prezentacji i tworzeniu zdań w stronie biernej),
- aspektowe pary czasowników,
- formy 3. os. l. poj. i mn. w różnych czasach gramatycznych (przy prezentacji i tworzeniu form: *zostali / zostali, byli / byli, jest / są, będzie / będą, zostanie / zostanie*),
- utrwalanie form imiesłówów przymiotnikowych biernych.

Ćwiczenia poświęcone stronie biernej pozwalają sprawdzić znajomość wyróżnionych problemów fleksyjnych, składniowych i słowotwórczych, a zarazem dają poczucie przyrostu kompetencji gramatycznej (opanowania nowego zagadnienia). Nauczanie strony biernej ma także tę zaletę, że pozwala utrwaląc wiedzę o polskiej kulturze – o osiągnięciach znanych Polek i Polaków oraz historii wybranych zabytków.

Wykaz źródeł

Andrzejewska, A., 2024. *Wizualizacja materiału gramatycznego na przykładzie języka hiszpańskiego jako obcego*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Dixon, A., Jasińska, A., 2023. *Hurra!!! Po polsku 2. Podręcznik studenta*. Kraków: Prolog.

Gębał, P. E., Miodunka, W. T., 2020. *Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Janowska, I., Lipińska, E., Rabiej, A., Seretny, A., Turek, P., 2011. *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2*. Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka.

Jasińska, A., 2016. Jak objaśniać gramatykę uczącym się języka polskiego jako obcego. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Ad Didacticam*

Litterarum Polonarum Et Linguae Polonae Pertinentia, 7 (223), s. 67–78. Dostępne pod adresem: <https://didactica.uken.krakow.pl/article/view/3861> [Dostęp 20 czerwca 2024]

Karolczuk, A., 2022. O uczeniu gramatyki polskiej Słowian. *Poradnik Językowy*, 1, s. 214–225. Dostępny na: <https://www.poradnikjezykowy.uw.edu.pl/wydania/poradnik-jezykowy.790.2022.01.12-A.Karolczuk.pdf> [Data dostępu: 20 czerwca 2024]

Komorowska, H., 1993. *Podstawy metodyki nauczania języków obcych*. Warszawa: EDE-Poland.

Krawczuk, A., 2006. *Błędy gramatyczne studentów polonistyki lwowskiej spowodowane polsko-ukraińską interferencją*. "Postscriptum", 2 (52), s. 137–153. Dostępny na: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum/Postscriptum-r2006-t-n2\(52\)/Postscriptum-r2006-t-n2\(52\)-s137-153/Postscriptum-r2006-t-n2\(52\)-s137-153.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum/Postscriptum-r2006-t-n2(52)/Postscriptum-r2006-t-n2(52)-s137-153/Postscriptum-r2006-t-n2(52)-s137-153.pdf) [Data dostępu: 20 czerwca 2024]

Krawczuk, A., 2013. Od gramatyki do pragmatyki. Problemy polszczyzny na Wschodzie. W: A., Achtełik i J., Tambor, red. *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*. T. 3. Katowice: Wydawnictwo Gnome, s. 49–65. Dostępny na: https://www.sjtkp.us.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/STR3_Krawczuk_Od_gramatyki_do_pragmatyki.pdf [Data dostępu: 20 czerwca 2024]

Maliszewski, B., 2014. Per errata ad astra – zwalczanie interferencji gramatycznych w procesie nauczania języka polskiego studentów ze Wschodu. W: M., Dziwisz i in., red. *Błąd w literaturze, kulturze i językach narodów słowiańskich*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 221–230.

Maliszewski, B., 2021. Gramatyka z kulturą – o współczesnych ścieżkach nauczania gramatyki. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 28, s. 239–253. Dostępny na: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/kpc/article/view/11904> [Data dostępu: 20 czerwca 2024]

Maliszewski, B., 2023. *Gramatyka z kulturą. Przez osoby*. ilustr. i oprac. K., Wójcik, [e-book] Dostępny na: academia.edu/104358011/Gramatyka_z_kultur%C4%85_Przez_osoby, [Data dostępu: 20 czerwca 2024]

Seretny, A., Lipińska E., 2005. *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*. Kraków: Universitas.

Standardy wymagań odnoszących się do poszczególnych poziomów biegłości językowej w zakresie znajomości języka polskiego jako obcego – załącznik do Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 lutego 2016 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego. 2016. *Dziennik Ustaw*, 30.03.2016, poz. 405. Dostępny na: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20160000405/O/D20160405.pdf> [Data dostępu: 20 czerwca 2024]

References

Andrzejewska, A., 2024. *Visualization of Grammatical Material – a Case Study of Spanish as a Foreign Language*. Opole: Opole University Press. (In Polish)

Dixon, A., Jasińska, A., 2023. *Hurra!!! Po Polsku 2. Student's Textbook*. Cracow: Prolog. (In Polish)

Gębał, P. E., Miodunka, W. T., 2020. *Didactics and Methodology of Teaching Polish as a Foreign and Second Language*. Warsaw: Polish Scientific Publishers PWN. (In Polish)

Janowska, I., Lipińska, E., Rabiej, A., Seretny, A., Turek, P., 2011. *Programs of Teaching Polish as a Foreign Language. Levels A1–C2*. Cracow: Księgarnia Akademicka Publishing. (In Polish)

Jasińska, A., 2016. Explaining Grammar in Teaching Polish as a Foreign Language. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Ad Didacticam Litterarum Polonarum Et Linguae Polonae Pertinentia*, 7 (223), s.67–78. Available at: <https://didactica.uken.krakow.pl/article/view/3861> [Accessed 20 June 2024]. (In Polish)

Karolczuk, A., 2022. Teaching Polish Grammar to Slavic Speakers. *Poradnik Językowy*, 1, s. 214–225. Available at: https://www.poradnikjezykowy.uw.edu.pl/wydania/poradnik_jezykowy.790.2022.01.12-A.Karolczuk.pdf [Accessed 20 June 2024]. (In Polish).

Komorowska, H., 1993. *The Basics of Foreign Language Teaching Methodology*. Warsaw: EDE-Poland. (In Polish)

Krawczuk, A., 2006. *Grammatical Errors Made by Students of Polish Philology in Lviv as a Result of Polish-Ukrainian Interference*. “Postscriptum”, 2 (52), s. 137–153. Available at: [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum/Postscriptum-r2006-t-n2\(52\)/Postscriptum-r2006-t-n2\(52\)-s137-153/Postscriptum-r2006-t-n2\(52\)-s137-153.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum/Postscriptum-r2006-t-n2(52)/Postscriptum-r2006-t-n2(52)-s137-153/Postscriptum-r2006-t-n2(52)-s137-153.pdf) [Accessed 20 June 2024]. (In Polish)

Krawczuk, A., 2013. From Grammar to Pragmatics. Problems of Polish Language in the East. W: A., Achteplik and J., Tambor, ed. *Art or craft. To teach Poland and Polish*. T. 3. Katowice: Wydawnictwo Gnome, s. 49–65. Available at: https://www.sjkip.us.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/STR3_Krawczuk_Od_gramatyki_do_pragmatyki.pdf [Accessed 20 June 2024]. (In Polish)

Maliszewski, B., 2014. Per errata ad astra – Eliminating Grammatical Interferences in Teaching Polish to Students from the East. W: M., Dziwisz et al., ed. *Error in Literature, Culture and the Languages of Slavic Nations*. Lublin: UMCS Press, s.221–230. (In Polish)

Maliszewski, B., 2021. Grammar with Culture – on Contemporary Approaches to Teaching Grammar. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 28, s. 239–253. Available at: <https://czasopisma.uni.lodz.pl/kpc/article/view/11904> [Accessed 20 June 2024]. (In Polish)

Maliszewski, B., 2023. *Grammar with culture. Persons*. illustr. Wójcik, K., [e-book] Available at: academia.edu/104358011/Gramatyka_z_kultur%C4%85_Przez_osoby [Accessed 20 June 2024]. (In Polish)

Seretny, A., Lipińska E., 2005. *ABC of the Methodology of Teaching Polish as a Foreign Language*. Cracow: Universitas. (In Polish)

Requirements for Levels of Language Proficiency in Polish as a Foreign Language – Annex to the Regulation by the Minister of Science and Higher Education of 26 February 2016. *Dziennik Ustaw*, 30.03.2016, p. 405. Available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20160000405/O/D20160405.pdf> [Accessed 20 June 2024]. (In Polish)

TEACHING THE PASSIVE VOICE IN THE GLOTTODYDACTIC PROCESS – PROBLEMS AND SOLUTIONS

Bartłomiej MALISZEWSKI

*Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
5, M. Curie-Skłodowska Sq., Lublin, 20-031 (Poland)
Center of Polish Language and Culture for Poles and Foreigners
18, Weteranów Str., Lublin, 20-038
ORCID: 0000 0002-3813-3971
e-mail: bartlomiej.maliszewski@mail.umcs.pl*

Abstract

Background: In Polish language teaching programs, the passive voice starts from B2 level, but there are no obstacles to introducing this grammatical issue much earlier (it is therefore worth appreciating that in the “Hurra” textbooks, the passive voice appears already at A2 level)

Purpose: The aim of the article is to present the method of teaching the passive voice in the popular “Hurra 2” textbook and in exercise book “Grammar with Culture. Persons” The attention is also paid to frequent mistakes made by Eastern Slavs during constructing Polish sentences in the passive voice, and arguments are given for introducing this grammatical issue earlier.

Results: The conclusion is formulated that, especially during working with Slavic groups, it is worth introducing the passive voice earlier (to eliminate the interference, which consists in using the instrumental form of the agent). In addition, exercises devoted to the passive voice, allow consolidating knowledge of other grammatical issues, and are also good for imparting knowledge about Polish culture.

Keywords: Polish as a foreign language, glottodidactics, methodology, grammar, passive adjectival participles, passive voice